

6. Тем не менше, основні форми роботи – розспівування та інтонаційні вправи, читання з листа, теоретичне осмислення навчального матеріалу, побудова та спів інтервалів, ладів та акордових послідовностей, слуховий аналіз та диктант – залишаються актуальними й досі, часткового поновлення потребує тільки їх зміст.

З урахуванням переліченого вище, є можливість знайти в еволюційному процесі розвитку школи К. К. Пігрова рівновагу між оновленням та традиціями.

Література

1. Загрецький Д. С. Наукова спадщина професора Костянтина Костянтиновича Пігрова / Дмитро Станіславович Загрецький // Матеріали наукової конференції ОНМА ім. А. В. Нежданової, присвяченої 100-річчю з дня народження К. К. Пігрова. – Од., 1976 – 11 с..

2. Горчакова В. Н. Міжпредметні зв'язки сольфеджіо і спеціальності. / Вероніка Нарцисівна Горчакова. – Од.: АСП, 1997 – 54 с.

3. Кьон Н. Г. Теоретичні основи викладання сольфеджіо у музично-педагогічних закладах. / Наталія Георгіївна Кьон. – Од.: КП ОГТ, 2006 – 72 с.

4. Кочкина І. М. Специфічні методи та форми викладання сольфеджіо у хоровиків (методичні вказівки). / Ірина Миколаївна Кочкина. – Од., 1982 – 23 с.

5. Луговенко В. М. Вправи з сольфеджіо. / Віра Миколаївна Луговенко. – Од., 1975 – 66 с.

6. Пігров К. К. Керівництво хором. / Костянтин Костянтинович Пігров. – М.: Музика, 1964 – 220 с.

7. Пігров К. К. Хорова культура та моя участь в ній. / К. К. Пігров. – Од.: ОДМА ім. А. В. Нежданової, 2001 – 50 с.

8. Пігров К. К., Шип В. І. Сольфеджіо для диригентсько-хорових відділень музичних училищ. / К. К. Пігров. В. І, Шип. – М.: Музика, 1970 – 503 с.

УДК Г [371.134: 78, 071. 2]: 159. 942 (045)

Гавран І. А.

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ЕМПАТІЇ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ В ПРОЦЕСІ ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядається проблема формування педагогічної емпатії як значущого компонента професійної компетентності майбутнього вчителя музики. Пропонується система формування даної дефініції на основі використання комплексу оригінальних методик, що значно впливають на професійне становлення та вдосконалення особистості майбутнього вчителя музики, яка направлена на оптимізацію педагогічно-хорового процесу та емоційного реагування на потенційні можливості хорового мистецтва. Також розкрито ефективну результативність запропонованої експериментальної перевірки процесу формування педагогічної емпатії майбутнього фахівця в організації музично-педагогічної діяльності.

Ключові слова: педагогічна емпатія, мистецтво, хоровий спів, учитель музики, професійна діяльність.

В статье рассматривается проблема формирования педагогической эмпатии как значимого компонента профессиональной компетентности будущего учителя музыки. Предлагается система формирования данной дефиниции на основе использования комплекса оригинальных методик воздействующих на профессионализм личности будущего учителя музыки, с направленностью на оптимизацию педагогического хорового процесса и эмоционального реагирования на потенциальные возможности хорового искусства. Также раскрыта эффективную результативность предлагаемой экспериментальной проверки

процесса формирования педагогической эмпатии будущего специалиста в организации музыкально-педагогической деятельности.

Ключевые слова: педагогическая эмпатия, искусство, хоровое пение, учитель музыки, профессиональная деятельность.

The article considers the problems of forming pedagogical empathy as a significant component of professional competence of the future music teacher. Forming system is proposed on the basis of this definition the use of complex of original methods which affect on the professionalism of a future music teacher, with the thrust on optimizing pedagogical choral process and emotional response to potential opportunities of choral art. Also the article discloses effective impact of the proposed experimental verification of the formation of pedagogical empathy of a future specialist in the organization of musical-pedagogical activities.

Keywords: pedagogical empathy, art, choral singing, music teacher, professional activity.

Постановка проблеми. Підготовка професіоналів для основних сфер людської діяльності в сучасному соціокультурному просторі є особливо актуальним завданням. Сьогодні в суспільстві переважають нові цінності у становленні майбутнього фахівця як майстра своєї справи направлених на саморозвиток, самоосвіту, самопроектування, що стали основними компонентами особистісно-орієнтованої освіти. Визначення пріоритетної ролі педагога в реформуванні системи національної освіти, зумовило необхідність принципового переосмислення цілей, завдань, змісту педагогічної діяльності та сутності процесу підготовки до її здійснення.

При підготовці спеціалістів, яким для професійної діяльності потрібне вміння тонко відчувати іншу людину, проникати в її емоційні переживання, відгукуватися на проблеми і радощі, заслуговує на увагу такий філософсько-психологічний феномен як емпатія.

Так, аналізуючи професію вчителя музики як систему життєвих цінностей, можна уявити професійне самовизначення як процес, що розвивається, в якому особистість протягом професійного шляху визначає свою особистісно-ціннісну позицію. З цього боку педагогічна емпатія набуває особливого практичного значення, що значно впливає на моральне вдосконалення особистості майбутнього вчителя музики, оптимізацію стосунків, які відбуваються у спілкуванні в процесі музично-педагогічної діяльності. Педагогічна емпатія розглядається нами як властивість особистості вчителя, що проявляється у розумінні внутрішнього світу учнів, емоційному залученні їх до мистецтва хорового співу.

Аналіз досліджень. Формуванню цього важливого особистісного утворення становлення фахівця в системі «людина-людина», присвячена низка психолого-педагогічних праць (С.Борисенко, В.Валантинас, Л.Виготська, Т.Гаврилова, М.Обозов, К.Обуховський, Л.Попова, Л.Регуш, Ш.Бюлер, К.Роджерс, А.Штейнец, В.Якунін та ін.). У цих дослідженнях емпатія визначається як психологічний процес, спрямований на моделювання внутрішнього світу переживань сприймання особистості; соціально-психологічна властивість особистості, що уявляє собою сукупність емоційно-психологічних здібностей індивіда, за допомогою яких ця властивість розкривається як об'єкт, так і суб'єкт емпатії.

Питання розвитку емпатії стосовно мистецької освіти розглянуто науковцями Л.Коваль, О.Олексюк, Г.Падалка, О.Ростовський, О.Рудницька, О.Щолокова. Підвищення ефективності фахового зростання студентів у вищих навчальних закладах присвячено багато досліджень наступних вчених: В.Живов, А.Козир, А.Кречковський, А.Лащенко, П.Ніколаєнко, В.Соколов, Б.Тевлін.

Мета статті полягає у висвітленні проблеми формування педагогічної емпатії як особистісно-значущої якості майбутнього фахівця. Пропонуються оригінальні методики експертного оцінювання, самооцінювання, а також усного та письмового *експрес-завдання* сутність якого полягає в умінні аналізувати, відчувати, передбачати та емоційно реагувати на потенційні можливості хорової музики.

Виклад основного матеріалу. Суттєвим компонентом у особистісному становленні майбутнього вчителя музики як майстра своєї справи становить педагогічна емпатія. Відповідний рівень формування даного феномена дозволяє ліквідувати певні бар'єри в

педагогічному процесі, а саме: в педагогічному спілкуванні, в прогнозуванні наслідків міжособистісної взаємодії з учнями, використовуючи більш ефективні та позитивні засоби впливу. Соціально-педагогічна проблема в підготовці професійних кадрів, необхідність розробки моделі сучасної музично-педагогічної освіти й програм професіоналізації майбутніх фахівців, доводить необхідність пошуку оптимальних форм і методів підготовки майбутнього професіонала та розробки методичної бази, що забезпечить розвиток педагогічних здібностей, формуванню професійно-значущих якостей особистості.

Доцільно зазначити, що розвинена емпатія у людини – один з головних факторів успіху у тих видах діяльності, які потребують проникнення у світ партнера по спілкуванню. Вона сприяє збалансуванню міжособистісних відносин, робить поведінку людини соціально обумовленою.

На основі аналізу досліджень проблеми ролі когнітивно-емотивного компоненту в професійній діяльності майбутнього вчителя музики і наших спостережень за ситуаціями взаємодії у різних видах діяльності студентів, ми передбачили, що формування педагогічної емпатії, як необхідної професійної якості майбутнього педагога буде більш успішним за умови створення спеціальної системи розвиваючих впливів. Значним компонентом цієї системи виступає творчий підхід до хорового мистецтва та різноманітні види завдань розроблених на її основі. З цього приводу доцільно зазначити, що процес пізнання у філософському розумінні – це «процес творчої діяльності людини, що формує знання, на основі якої виникають цілі та мотиви практичних дій» [4, с.368].

Відомо, що мистецтво має значний вплив на розвиток емоційної сфери людини. Це доведено низкою філософсько-мистецтвознавчих та психолого-педагогічних досліджень (Д.Кучерюк, А. Андрєєва, І.Кряжева, Л.Левчук, В.Панченко та ін.). На наш погляд, особливої уваги при розгляданні цієї проблеми заслуговує хорове мистецтво, як найбільш виразне, емоційне та багатопланове.[1; 5].

Аналіз літератури дозволив нам виділити такі методи, які традиційно використовуються для вивчення емпатії: звіти суб'єктів емпатії про власний досвід переживань, отриманий в емпатогенній ситуації; впізнавання суб'єктом емпатії емоцій об'єкта емпатії на матеріалі хорового мистецтва; вербальні тести; експертна оцінка особливостей прояву педагогічної емпатії у суб'єкта емпатії.

Експериментальна робота проводилась на базі Хмельницької гуманітарної педагогічної академії серед студентів IV курсу факультету мистецтв, кафедри теорії та методики музичного мистецтва.

Під час експериментальної роботи були розв'язані такі завдання:

- виявлення наявності психолого-педагогічних знань та умінь, щодо якісного диригентсько-хорового процесу;
- уміння створювати творчу атмосферу на хорових заняттях;
- наявність фахового тезаурусу;
- здатність до психолого-педагогічних орієнтацій професійного зростання.

Для розв'язання поставлених завдань використовувався комплекс методів: *анкетування, тестування, експертне оцінювання та опитування студентів.*

Експериментальна методика мала декілька етапів:

- експертне оцінювання студентів;
- самооцінка власної підготовленості до практичної діяльності з хоровим колективом;
- прослуховування хорових творів для реалізації експериментальної роботи;
- розробка конкретних вправ для розвитку музично-педагогічного спілкування.

На *першому етапі* запропоноване дослідження поєднало опосередковане спостереження і опитування компетентних фахівців – викладачів диригентсько-хорових дисциплін. Реалізація даного дослідження на виявлення наявності психолого-педагогічних знань та умінь, щодо якісного диригентсько-хорового процесу, проводилася під час навчального процесу на індивідуальних та практичних заняттях, у класі хорового диригування та методики роботи з хоровим колективом.

Згідно оцінок експертів за п'ятибальною шкалою, визначався рівень індивідуального рівня готовності майбутнього вчителя музики до диригентсько-хорової діяльності;

професійної спрямованості на керівництво дитячими хоровими колективами; ступеня емоційної виразності виконавства, глибиною входження в образну сутність музичного твору. Високу оцінку отримували студенти, які швидко та якісно, усвідомлюючи та осмислюючи досвід власної діяльності, виконували поставлене завдання на практикумі з хоровим колективом, а саме: виявляли здатність до ідентифікації з мистецтвом, що проявлялася в усвідомленні емоційної виразності музичного твору; використовували перцептивні методи діагностики для визначення внутрішнього стану хористів.

Другим етапом, з метою визначення уміння студентів створювати творчу атмосферу на хорових заняттях, стало застосування нами методів *тестування* та *самооцінки*, які дозволили визначити рівень готовності студентів до процесу практичної діяльності, а саме: самостійність вибору педагогічно-доцільних творчих методів керівництва хоровим колективом; та особистісного ставлення до власної підготовки до диригентсько-хорової діяльності. Це обумовлено тим, що самооцінка як вияв самосвідомості впливає на усі професійні прояви особистості. Адже вміння майбутнього фахівця об'єктивно оцінити рівень своєї підготовленості, оцінки власних знань та умінь, володіти секретами творчої взаємодії на хорових заняттях можливе тільки завдяки гармонійному поєднанню педагогічної та виконавської майстерності та засобами сугестивних впливів на хоровий колектив.

Для даної експериментальної перевірки студентам було запропоновано оцінити власну підготовленість роботи з хоровим колективом, суть якого полягала в самооцінюванні власної підготовленості. Оцінювання визначалося за наступними критеріями:

- *вільне володіння музичним матеріалом;*
- *застосування набутих знань та умінь в практичній діяльності;*
- *вільне висловлювання власної думки та добір переконливих аргументів, щодо підтвердження музичного матеріалу;*
- *уміння вірно ставити конкретні цілі для виконання окремих завдань направлених на досягнення творчої мети;*
- *здатність до самоконтролю та саморегуляції при роботі із хоровим колективом.*

Підсумковий контроль даного експерименту містив співставлення за поставленими вимогами результатів викладачів та респондентів.

На визначення емоційного реагування та особливостей художньо-змістового наповнення музичного матеріалу – володіння фаховим тезаурусом – студентам було запропоновано *звукову анкету*, в якій було репрезентовано зразки хорового мистецтва, що входять до навчальної програми. Основу звукової анкети склали фіксації оціночного ставлення до хорової музики студентів на базі вже набутого ними досвіду в процесі навчання. Доцільно сказати, що цей метод широко використовується у музично-педагогічних дослідженнях з метою визначення мистецьких смаків, уподобань та інтересів респондентів. Як зазначає О.Рудницька [2; 3], що у такий спосіб, навіть аматори, які не мають спеціальної професійної підготовки, здатні висловити своє ставлення до того чи іншого типу музичного скарбу, ідентифікувати почутий музичний матеріал, й оцінити його за певною шкалою.

Третій етап: для виконання даного завдання були запропоновані відомі хорові твори різних епох та стильових напрямків, які входять до навчальної програми, а саме: С.Воробкевич «Огні горять», М.Вербицький «Поклін», К.Стеценко «Сон», «Веснянка», С.Танеєв «Вечер», М.Леонтович «Літні тони», «Льодолом», М.Лисенко «Камо поїду от лица твоего», «Оживуть степи озера», фінальний хор з опери «Утоплена», хор із опери тарас Бульба «Ой і хилить, хилить буйний вітер», А. Ведель «Херувимська», Д.Бортнянський «Славим тебе весна» Largo з концерту №13, Б.Лятошинський «Тече вода в синє море», «У перетику ходила», О.Архангельський «Помышляю день страшный», С.Людкевич «Сонце заходить», П.Кошиць «На волиці скрипка грає», А. Кос-анатольський «Досвітні огні», Ф.Мендельсон «Осенняя песня», О.Гречанінов «Над неприступной крутизной», П.Чайковский «Без поры да без времени», Г.Свиридов «Вечером синим», Г.Форе «Vi libera me», М.Вериківський хорова сцена з II дії опери «Наймичка», Л. Ревуцький «Ой чого ти почорніло», Ф.Шуберт «Приют», Г.Галинін хор з ораторії «Девушка и смерть» «По деревне ехал царь с войны».

У ході експериментальної роботи студентам було запропоновано проаналізувати

вербальний образ зазначеного музичного матеріалу та пояснити особистісне ставлення.

Робота над музичним матеріалом доповнилась розв'язанням вправ на що був направлений *четвертий етап* нашого завдання:

Вправа перша: «*Словесна асоціація*». Слухаючи запропонований музичний матеріал обрати музичний твір та спробувати підібрати такі слова, які на Ваш погляд найбільш повно та глибоко асоціюються з ним.

Вправа друга: «*Речення-асоціація*». Підібрати речення, яке відображало б відповідну асоціацію згідно обраного музичного матеріалу. Речення має бути лаконічним та чітким.

Вправа третя: «*Розповідна асоціація*». Написати розповідь-асоціацію, в якій відображається її ідея, зміст, настрої тощо.

Ефективність процесу діагностування спричинив ряд умов:

- створення особливого психологічного середовища, у якому студенти мали змогу зосередитись на власних почуттях та відчувати емоційну комфортність;

- підвищення емоційної поінформованості студентів, тобто спроможності виділити та назвати почуття іншого;

- створення умов, за яких студенти можуть вільно виявляти почуття та мати можливість імпровізувати.

Узагальнююча робота експериментальної перевірки за матеріалами запропонованих методик, дала змогу виявити, що дана спроба є досить складною і потребує доцільного планування, а також, як показала перевірка, розробка комплексної системи з використанням прослуховування та емоційного аналізу хорових творів для формування педагогічної емпатії студентів є досить багатоплановою та перспективною. Такі показники свідчать про необхідність проведення спеціальної педагогічної роботи з майбутніми фахівцями, щодо вивчення хорового мистецтва, особливостей художньо-змістового наповнення музичних творів, можливих виконавських труднощів та їх подолання, педагогічної доцільності використання хорових творів у майбутній роботі з учнями. А також, проведене експериментальне дослідження дозволить студентам деякою мірою визначити, що потрібно змінити в самому собі для досягнення успіху стосовно формування педагогічної емпатії в диригентсько-хоровій діяльності.

Висновки. Наші спостереження показали, що студенти у яких добре розвинена емпатія характеризуються більш глибоким умінням відчувати, передбачати та аналізувати емоційні стани інших людей, відверто проявляти співчуття у діях, позитивно бачити навколишній світ та оточуючих людей.

Аналіз матеріалів, які були отримані у ході проведення констатуючого експерименту з проблеми формування педагогічної емпатії майбутнього вчителя музики, переконав нас у необхідності розробки ефективної системи роботи з підвищення рівня формування даної дефініції, а також системи творчо-розвиваючого середовища для студентів інститутів мистецтв педагогічних факультетів на практикумі роботи з хоровими колективами.

Література

1. Андреева Г.М. Социальная психология. / Г. Андреева. – М., 1996.
2. Макаренко А.С. Избранные произведения: в 3-х т. / редкол.: Н.Д.Ярмаченко (пред.) и др. // А. Макаренко. — К.: Рад. шк., 1985. — Т.2 — 574 с.
3. Рудницька О.П. Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти: навч. посіб. / О.П.Рудницька. — К.: ІЗМН, 1998. — 248 с.
4. Философский словарь [авт. сл. ст.: В.П.Андрущенко и др.] (Новые словари) / В.Андрущенко. – К.: А.С.К., 2006. – 1059 с.
5. Юсупов И. М. Психология эмпатии: Теоретические и прикладные аспекты. / И. Юсупов. – СПб., 1995.